

Wyrok z dnia 20 października 2006 r., IV CSK 154/06

Można zastrzec skutecznie, na podstawie art. 483 k.c., karę umowną na wypadek odstąpienia od umowy leasingu, w razie niewykonania lub nienależytego wykonania obowiązków przez leasingobiorcę (korzystającego).

Sędzia SN Mirosława Wysocka (przewodniczący)

Sędzia SN Józef Frąckowiak (sprawozdawca)

Sędzia SN Maria Grzelka

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa "B.L.", spółki z o.o. w W. przeciwko Stanisławowi C. i Barbarze C. o zapłatę, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 20 października 2006 r. skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 18 stycznia 2006 r.

uchylił zaskarżony wyrok w punkcie I w części dotyczącej uchylenia nakazu zapłaty Sądu Rejonowego w Olsztynie z dnia 9 czerwca 2000 r. i oddalenia powództwa co do kwoty 500 000 zł oraz w punkcie II i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Białymstoku do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

(...) W dniu 11 marca 1998 r. pozwani zawarli z niemiecką spółką "W.-L." W. GmbH umowę, zgodnie z którą spółka ta zobowiązała się do zakupu i odbioru drzwi konstrukcji drewnianej, które produkować mieli pozwani. Zgodnie umową, "W.-L." miał dostarczyć pozwany linię technologiczną do produkcji tych drzwi, a sposób finansowania transakcji miał się odbywać na zasadach leasingu lub kredytowania.

W dniu 11 maja 1998 r. strony zawarły umowę leasingu, zgodnie z którą umowy raty leasingowe miały być płatne do 14 dnia każdego kolejnego miesiąca. Należności te zabezpieczone były dodatkowo wystawionym przez pozwanych wekslem *in blanco*, który zgodnie z dołączoną deklaracją powód miał prawo

wypełnić w razie nieuiszczenia przez pozwanych jakiegokolwiek należności z tytułu zawartej między stronami umowy. (...)

Z dniem 24 czerwca 1999 r. powód wypowiedział umowę leasingu w związku z istniejącym zadłużeniem i zażądał unieruchomienia przedmiotu leasingu. W dniu 8 października 1999 r. pozwani złożyli powodowi oświadczenie o uchyleniu się od skutków oświadczenia woli zawartego w umowie leasingu jako złożonego pod wpływem błędu. Twierdzili, że powód od początku wiedział, że sprzedawca nie miał zamiaru wywiązać się z zawartej umowy dotyczącej odbioru 100 % produkcji drzwi.

Powód wniósł o pozwanych nakazu zapłaty zobowiązującego pozwanych do zapłaty solidarnie kwoty 4 047 891,12 zł z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu wraz z kosztami postępowania sądowego, na podstawie weksla wystawionego *in blanco* przez pozwanych w celu zabezpieczenie ich zobowiązań z umowy leasingu. Nakazem zapłaty Sąd Rejonowy w Olsztynie uwzględnił w całości żądania pozwu. W toku procesu powód ograniczył dochodzone pozwem roszczenie o kwotę 466 419,68 zł, twierdząc, że przedmiotową linię technologiczną sprzedał w częściach.

Wyrokiem z dnia 29 czerwca 2005 r. Sąd Okręgowy w Olsztynie uchylił nakaz zapłaty co do kwoty 3 113 715,80 zł wraz z rozstrzygnięciem o odsetkach, dotyczących tej kwoty za okres od dnia 30 marca 2000 r. do dnia zapłaty i w tym zakresie powództwo oddalił, utrzymując jednocześnie nakaz zapłaty w pozostałej części.

Rozpoznając sprawę na skutek apelacji pozwanych Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok. Zmiana nastąpiła jednak nie ze względu na uznanie zasadności zarzutów podniesionych w apelacji, lecz ze względu na stwierdzoną przez Sąd Apelacyjny z urzędu nieważność postanowienia umowy leasingu, na której opart swoje rozstrzygnięcie Sąd Okręgowy. Podkreślił, że w związku z uprawomocnieniem się orzeczenia w części, w której oddalono zawarte w pozwie roszczenie odszkodowawcze, sprawa może być rozpoznawana tylko w tym zakresie, w którym uwzględniono powództwo o zapłatę kar umownych (art. 363 § 1 i 3 k.p.c.). (...)

Sąd Apelacyjny podniósł, że zgodnie z art. 353¹ k.c. strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swojego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego, to jednak swoboda umów nie może sięgać tak daleko, aby naruszała

przepisy *iuris cogentis*. Ocena, czy ustalenie treści stosunku zobowiązaniowego jest dopuszczalne w odniesieniu do zagadnień, które ustawa reguluje w sposób imperatywny, musi opierać się na konkretnych przepisach ustawy. W rozpoznawanej sprawie takim przepisem jest art. 483 § 1 k.c., zgodnie z którym można zastrzec w umowie, że naprawienie szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego nastąpi przez zapłatę określonej sumy – kary umownej. Jej skuteczne zastrzeżenie nie zwalnia dłużnika z obowiązku zapłaty nawet w razie wykazania, że wierzyciel nie poniósł szkody (uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 6 listopada 2003 r. – zasada prawna – III CZP 61/03, OSNC 2004, nr 4, poz. 69).

Swoboda stron związana z możliwością wprowadzenia do umowy zastrzeżenia o karach umownych istnieje wobec tego, zdaniem Sądu Apelacyjnego, tylko w przypadku, gdy taką sankcją opatrzone jest niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania niepieniężnego, dlatego niedopuszczalne jest zastrzeżenie kary umownej w przypadku zobowiązania leasingobiorcy, co potwierdził także Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 18 sierpnia 2005 r., V CK 90/05 ("Monitor Prawniczy" 2005, nr 18, s. 874).

Z ogólnych warunków leasingu wynikało, że uchybienie terminowości zapłaty rat leasingowych daje finansującemu możliwość odstąpienia od umowy i żądania zapłaty kar umownych. Wysokość tych kar została ustalona w wysokości 15 % sumy rat leasingowych brutto. W tej sytuacji, zdaniem Sądu Apelacyjnego, postanowienia tego nie można także uznać za zastrzeżenie odsetek umownych na wypadek opóźnienia się ze spełnieniem świadczenia przez leasingobiorcę (art. 481 § 1 k.c.). Odsetki, co wynika z ich istoty, należą się tylko od sum pieniężnych – rat leasingowych, w stosunku do których leasingobiorca popadł w opóźnienie, nie zaś od rat już zapłaconych lub przyszłych, jeszcze niewymagalnych. (...)

Sąd Najwyższy zważył, co następuje: (...)

Sąd Apelacyjny doszedł do wniosku, że zastrzeżenie kary umownej w umowie leasingu w razie jej wypowiedzenia przez leasingodawcę (finansującego) z winy leasingobiorcy (korzystającego) jest nieważne. Zdaniem tego Sądu, skoro świadczenie leasingobiorcy polega na zapłacie rat pieniężnych, czyli jest świadczeniem pieniężnym, to zgodnie z bezwzględnie wiążącym art. 483 k.c., zastrzeżenie w razie jego niewykonania kary umownej jest niedopuszczalne, tego typu postanowienie umowne przekracza bowiem ramy swobody umów, określonej

w art. 353¹ k.c., i w związku z tym na podstawie art. 58 k.c. jest bezwzględnie nieważne.

Chociaż formułując swoje stanowisko Sąd Apelacyjny odwołał się do poglądu wyrażonego w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 18 sierpnia 2005 r., V CK 90/05, to jednak nie można uznać je za prawidłowe. Jak trafnie podkreślił skarżący, kara umowna została zastrzeżona nie na wypadek niewykonania lub nienależytego wykonania umowy leasingu, ale na wypadek odstąpienia od umowy. Kara ta została więc zastrzeżona za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązań, jakie powstaną dla leasingobiorcy w następstwie odstąpienia od umowy leasingu, a nie za niewykonanie lub nienależyte wykonanie świadczenia pieniężnego, do którego leasingobiorca zobowiązany jest na podstawie umowy leasingu. To, że nienależyte wykonanie zobowiązania pieniężnego przez leasingobiorcę było podstawą odstąpienia od umowy, nie przesądza charakteru jego zobowiązania, za które zastrzeżono karę umowną, gdyż leasingodawca miał zastrzeżone prawo do odstąpienia od umowy także z innych przyczyn, które mogły się wiązać z nienależytym wykonaniem obowiązków niepieniężnych przez leasingobiorcę. Już z tego względu, nawet przyjmując punkt widzenia Sądu Apelacyjnego, nie można zasadnie twierdzić, że kara umowna została zastrzeżona tylko za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania pieniężnego. Istnieje jednak bardziej istotny powód odrzucenia poglądu wyrażonego w zaskarżonym orzeczeniu, w którym pominięto rozróżnienie pomiędzy przesłankami odstąpienia od umowy a skutkami do jakich ono prowadzi.

Odstąpienie od umowy powoduje, że uznaje się, iż umowa w ogóle nie wywarła żadnych skutków prawnych. W konsekwencji, po skutecznym odstąpieniu od umowy strony powinny zwrócić sobie – na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu – to, co świadczyły, ewentualnie wynagrodzić szkody spowodowane odstąpieniem od umowy. W rozpoznawanej sprawie na skutek odstąpienia od umowy leasingobiorca został zobowiązany do zwrotu rzeczy leasingodawcy, karę umowną zastrzeżoną na wypadek odstąpienia od umowy wiązać można więc z nienależytym wykonaniem zobowiązania zwrotu rzeczy, a jest to niewątpliwie świadczenie niepieniężne. W związku z odstąpieniem od umowy mogą powstać po stronie leasingodawcy także szkody spowodowane faktem zerwania więzi umownej łączącej strony. Przykładem ilustrującym tę tezę jest stan faktyczny niniejszej sprawy, leasingobiorca nie wydał bowiem w terminie

urządzenia, które używał na podstawie umowy leasingu. W istocie więc kara umowna zastrzeżona na wypadek odstąpienia od umowy jest karą przewidzianą w razie niewykonania lub nienależytego wykonania wszelkich zobowiązań niepieniężnych, jakie mogą powstać w skutek odstąpienia od umowy. Z tego względu, dla możliwości skutecznego zastrzeżenia kary umownej z tytułu odstąpienia od umowy, nie ma znaczenia, że przyczyną, uprawniającą leasingodawcę do złożenia oświadczenia o odstąpieniu było nienależyte wykonanie przez leasingodawcę świadczenia pieniężnego (zapłaty rat leasingowych). (...) Zważywszy, że karę umowną można dochodzić nawet gdy nie powstała żadna szkoda, wystarczy wykazanie, iż nastąpiło odstąpienie od umowy i iż dla naprawienia szkód jakie mogą powstać z tytułu skutecznego odstąpienia od umowy zastrzeżona została kara umowna. Istnienie szkody i jej rozmiar mogą więc mieć w tej sytuacji znaczenie tylko dla ewentualnego miarkowania kary umownej, gdy zachodzą przesłanki określone w art. 484 § 2 k.c.

Skoro powód dochodził naprawienia szkody spowodowanej odstąpieniem od umowy leasingu, a ogólne warunki umowy zastrzegały możliwość dochodzenia odszkodowania przenoszącego wysokość kary umownej, to mając na względzie, że art. 484 § 1 k.c. nie wyłącza w takiej sytuacji dochodzenia odszkodowania, jego roszczenie w tym zakresie nie może być oddalone bez wyjaśnienia, czy szkoda jaką powód poniósł była niższa od należnej mu kary umownej. Z tego względu zasługuje również na uwzględnienie zarzut dotyczący naruszenia art. 494 k.c.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c., jak w sentencji.